

ופרכינן: **והא אין לוקין על לאו שבכללות** [שכולל כמה פרטים בלאו אחד]!

ומשינינן: **שאני הכא, דמייתרי קראי** לרבות, שלוקה על כל אחד ואחד.

והיתור הוא כך: **מכדי, כתב רחמנא "ואכלת לפני ה' אלוהיך מעשר הגנך תירשך ויצהרך", ושומעים מזה שרק בפנים, בתוך חומת ירושלים — אין, רשאים לאכול מעשר שני, שהרי כתוב "לפני ה' אלהיך", ובהוין לא רשאים לאוכלו! ואם כן למה לי דכתב רחמנא פסוק נוסף "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר הגנך תירשך ויצהרך"? שמע מינה — לחלק!**

ודחינן: אין כאן יתור לחלק. כי **אי** ילפינן איסור אכילת מעשר שני מחוץ לירושלים **מההיא** [מהפסוק של ואכלת לפני ה'], הוה **אמינא הני מילי** שהאוכלו בחוץ עובר רק **בעשה. אבל בלאו — אימא לא. אמטו לחבי** **כתב רחמנא "לא תוכל" לאוקמה בלאו —**

ה-א

ואם כן אינו מיותר לחלק, ועדיין **לאו שבכללות הוא!**

ודחינן: **אם כן, לדבריך, שבא הכתוב רק ללמד לאו אבל לא ללקות, נימא קרא "לא תוכל לאכלם"** [דהא לעיל מיניה כתיב "עולותיכם וזבחיכם ומעשרותיכם"] — **מאי "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך"? שמע מינה מהא דפירט הכתוב לדגן תירוש ויצהר ליחודי איסור אכילה אבל חד וחד קאתי קרא, והרי זה נחשב כלאו מיוחד לכל אחד ואחד, ואינו לאו שבכללות, וממילא לוקים.**

אמר רבי יצחק: האוכל לחם וקלי [דגן שנתייבש בתנור] **וכרמל** [שמללו את גרעיני התבואה ביד, ולא הבהבו אותם באש] מהתבואה החדשה לפני שהקריבו את מנחת העומר — **לוקה שלוש.** מדכתיב (ויקרא כג יד) **"ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם"** (54).

מאחר ונאמר לאו מיוחד לדגן ולתירוש וליצהר, לכל אחד בפני עצמו.

54. **המנחת חינוך** [שג ב] מחדש, שכדי לעבור באיסור אכילת "לחם חדש", אין צורך שיאכל כזית דגן בדוקא, אלא מכיון שאכל כזית לחם, שמעורבים בו מקצת קמח דגן ומקצת מים, הרי הוא חייב, הואיל ונאמר בתורה שם לחם לאיסור אכילת חדש, ושם הלחם חל על כל מה שיש בו. אולם כל זה הוא רק לאחר האפיה, שהוא כבר קרוי לחם, אבל קודם שנאפה, כשהוא עדיין בצק, אין המים מצטרפין לכזית, שהרי עדיין איננו חשוב לחם, ואינו חייב עד שיהיה מן הדגן כזית. וכמו כן להיפך, דהיינו, באופן שבקמח

זית משאר פירות, יהיו מצטרפין למלקות. **ובאמת** מעתה יש לדון ולומר, שגם בדגן ותירוש יש לאסור מצד השם הכללי של מעשר, וכמו בשאר פירות שאינם אסורים משום שם המיוחד שלהם, אלא מצד שם מעשר הכללי שעליהם, ואם כן, יצטרפו גם דגן ותירוש לכזית, שהרי הם משם אחד ממש [וזה מלבד הטעם שכתב בקומץ המנחה הנ"ל, ששני איסורים ששמותיהם דומים, מצטרפין]. ועיין בהערה הבאה שהובא סברא כזו מהמנחת חינוך, לענין איסור חדש. אולם **המקדש דוד** [זרעים נו א] נוקט בדעת הרמב"ם, שלא זו של "לא תוכל לאכול בשעריך", אינו נוהג בשאר מיני פירות, אף על פי שהם מחויבים במעשר מן התורה,

ומקשינן: והא אין לוקין על לא שבכללות!?

ומשנינן: שאני הכא, דמייתר קראי ללמד שכל אחד נחשב כלאו בפני עצמו.

והוינן בה: כיצד מייתר קראי?

אם משום דאייתר קרא, דלימא קרא "לחם לא תאכלו", ונילה קלי וברמל מיניה, ואם כן "קלי וברמל" מיתרים.

אין זה יתור. שאי אפשר ללמוד קלי וברמל מלחם, שהרי איכא למופרד: מזה ללחם, איסורו חמור, שכן נתרבה הלחם אצל חיוב הפרשת חלה, שמפרישים חלה רק מלחם ולא מגרעיני תבואה קלויים או מלילות. ולכן, אלולא שהתורה כתבה גם קלי וברמל סלקא דעתין שדוקא לחם אסרה תורה לאכול לפני העומר, ולא קלי וברמל.

ואם היתור הוא משום שמספיק שנכתוב קלי ולא לכתוב לחם, ונילה לחם מקלי. נמצא שלחם מיותר לחלק.

עדיין אין כאן יתור. שהרי לחם מקלי לא

אתי, משום דקלי — איתיה התבואה בעיניה [בצורתה], שעדיין לא נטחנה⁽⁵⁵⁾. אבל לחם, לא איתיה התבואה בעיניה, לפי שטחנה ונשתנית צורתה, ואימא דלא אסירא אלא כשעדיין איתא בעיניה, הילכך איצטרך למיכתב לחם, ולא אייתר.

וגם ברמל מקלי לא אתי, משום דקלי חמור שכן הוא נתרבה אצל מנחות, שמביאים ממנו את מנחת העומר כדכתיב (ויקרא ב יד) "אביב קלוי באש". אבל ברמל לא נתרבה אצל מנחות.

[והקשה רש"י הרי כתוב במנחת העומר גם "כרמל"? ותירץ דהמשמעות של כרמל האמור במנחת העומר שהוא רך ונמלל. אלא שאחר כך היו מיבשים אותו באש ונעשה קלי. אבל כרמל שמדובר עליו כאן דלא אתי מקלי היינו שנמלל ולא יבשו אותו באש כלל].

ואם נאמר שמספיק שנכתוב כרמל ונילה לחם וקלי מיניה. איכא למופרד: מזה לכרמל שכן לא נשתנה מבריייתו. מה שאין כן קלי שקלייתו באש היא שינוי מבריייתו, וכל שכן לחם.

שיעור. אלא שעדיין יש לומר, גם כשיש בה שם לחם, אפשר לאסרה גם כן מהשם הכללי של איסור חדש, שהוא נאמר על כל מה שממין דגן, בכל צורה ואופן שיהיה [עיין לקמן הערה 57 מזה].

55. רש"י כאן מבאר, שפירוש "קלי" הוא, חטים שהבהבן באור. אולם בפירוש התורה כתב, שהוא קמח הנעשה מקלי. והקשה בשער הציון [תפט נה], שמדברי הגמרא כאן דקלי עומד בעינו, לא משמע כן.

היתה כמות של כזית, אולם על ידי שעירב בעיסה מעט מים, נדחק הקמח עד שנפחת מהנפה של כזית, יש גם כן חילוק בין קודם אפיה ובין לאחריה. שקודם האפיה, שעדיין אין בה שם לחם, ודאי הולכים רק אחר כמות הקמח, ומאחר שיש בה כמות של כזית, יש בה איסור גמור של אכילה מהתבואה החדשה. אולם לאחר האפיה, שאיסורה תלוי בשם לחם האמור בתורה, בזה יש לומר, מאחר ואין בה כזית "לחם", לא יהיה בה איסור אלא משום חצי

שמא תאמר שאמנם מן חד לא ילפי לשנים האחרים, אבל עדיין יש יתור משום שמספיק לכתוב שנים מהם ונילף הדא מן תריין.

הרי אם נאמר דלא נכתוב קרא לחם, ונילף

מקלי וברמל. איכא למיפרך — מה לקלי וברמל דאיתנהון בעיניהון, שלא נטחנו וצורתם הראשונה עדיין קיימת, מה שאין כן לחם שנטחן ונשתנה מצורתו הראשונה (56).

טבעם לדבר אחר, יהיה עדיין איסורם הראשון עליהם.

וכנראה, שסברת המקור חיים היא, שאמנם נזכר בתורה שהתבואה נאסרת מחמת שם כרמל שבה, מכל מקום, אין זה הגבלה על האיסור, שהוא נאמר מעיקרו רק כאשר התבואה תחת שם זה, אלא האיסור חל על הדגן באופן מוחלט, ואינו תלוי בהגבלת זמן ומצב מסויים.

והחתם סופר [יו"ד קיד בסופו] הקשה על דברי המקור חיים, שהרי דבר פשוט הוא, שנבילה וטריפה אפילו יטחנם עד אשר דק, לא יהיה נפקע מהם איסורם, ואפילו לדעת רבינו יונה הנ"ל, דדוקא באופן שנשתנה טבעם ונהפך לדבר אחר לגמרי, בזה חידש רבי יונה שנפקע איסורו, אבל בטחינה לבד, איסורו הראשון בו. ואם כן, גם לענין כרמל שנעשה קלי, לא יתכן כלל ההיתר דרבי יונה, ושוב אין מקום לדברי המקור חיים בביאור דברי הגמרא.

והאור שמח [מאכ"א י ב] הביא לפרש דברי הגמרא כאן באופן אחר, מאחר ובאותה שנה שנכנסו ישראל לארץ, נאמר עליהם גם כן איסור דחדש, על התבואה שמצאו בה, שמיד כשנכנסו לארץ חל עליהם איסור חדש, והרי אם היו מוצאים אז קלי ולחם, בזה לא יתכן לומר שיהיו אסורים הואיל וכבר נאסרו בהיותם כרמל, שהרי בזמן שהיו כרמל [שהיה זה קודם שנכנסו לארץ], עדיין לא היה נוהג איסור חדש, משום כך צריך לימוד מיוחד לאסור גם קלי ולחם.

ולפי דבריו, יתכן שיהיה לוקה על כזית לחם דחדש משום שלשה שמות. כלומר, באופן שהיה כרמל ונעשה קלי ונעשה אחר כך לחם. אולם האחייעור [ב לט ב] דדק ממה שנקטה הגמרא

עוד הביא שם השער הציון [נו] מדברי החינוך [שג], שפירוש "כרמל" הוא, שיבולים שהבהבן באור, ולא כמו שפירש רש"י, שהיא תבואה הנמללת ביד, ולא הובהבה באור. ולדברי החינוך צריך לומר, שכרמל קרוי "לא נשתנה מברייתו", כמו שמבואר לקמן בגמרא, מאחר שלא נתרוקנו עדיין השבולים מהגרעינים, שמהבהבים אותם יחד.

56. האחרונים עמדו בזה, מדוע נאמר שהאיסור חדש יהיה נפקע מאחר שנעשה שינוי בתבואה. המקור חיים [ריש תסז] כתב, שמכאן יש מקור לשיטת רבינו יונה בברכות [ברכות פ' ו], שכל איסור שנתהפך למציאות אחרת, נפקע איסורו על ידי כן, וכמו רגלי הדבורים שטבעם להתהפך לדבש כאשר נמצאים בו זמן מרובה, שהם מותרים מטעם זה, ולכן גם הכרמל כשנשתנה להיות קלי, וכן הקלי כשנשתנה להיות לחם, היה נפקע איסורו הקודם, ומשום כך צריך לימוד מיוחד לאסרו.

אולם המגן האלף שם נחלק עליו, וכתב, שכונת הגמרא היא, מאחר והתורה ביארה בפירוש לאסור הדגן כשהוא כרמל, אם כן, בשעה שהוא כבר יצא משם זה, ואינו קרוי עוד כרמל, ודאי יהיה נפקע איסורו, שהרי כל האיסור הנאמר בו, מוגבל לאכילתו בעודו באופן ובצורה של כרמל. כלומר, שהאיסור חל על הצירוף של הדגן עם הכרמל, אבל בשאר איסורי תורה, כרגלי הדבורים והדומים להם, שהאיסור אינו תלוי כלל במצב ובאופן מסויים של הדבר הנאסר, אלא האיסור נאמר על עצמם וגופם של הדבורים, בזה אפילו כשיהיה משתנה ונהפך

ואם נאמר שלא נכתוב קרא כרמל ונילף מלחם וקלי, איכא למיפרך — מה ללחם וקלי שכן נתרבו אצל מנחות, ללחם — בלחם הפנים שנקרא מנחה, ושתי הלחם של עצרת שנקראים מנחה. כדכתיב (במדבר כח) "בהקריבכם מנחה חדשה". וקלי — במנחת העומר]. מה שאין כן כרמל, שלא נתייבש בתנור, שלא נמצא במנחות⁽⁵⁷⁾.

אמר לך רבי יצחק: היתור הוא בכך שלא נכתוב קרא קלי ונילף מלחם וכרמל. ומאי פרכת? אי פרכת מה ללחם שכן נתרבה אצל חלה, כרמל יוכיח! ואי משום דכרמל לא נשתנה מבריייתו, לחם יוכיח! ואם כן אפשר ללמוד קלי מהצד השווה שבהן שהם מין דגן ואסורים לפני העומר, ולא היה צריך לכתבו.

הלכך האוכל לחם קלי וכרמל מתבואה חדשה לפני הקרכת קרבן מנחת העומר לוקה שלש, משום דמייתר "קלי" לחלק.

ומקשינן: ואימא קלי דמייתר מלמד רק על עצמו לחלק כשאכלו עם לחם וכרמל, והילכך מחייב עליו חדא בפני עצמו, ואילו אכולהון, על השנים האחרים, שאין בהם

פסוק לחלק, מחייב רק חדא?

ומשנינן: אם כן, שקלי מלמד לחלק רק על עצמו — נכתוב קרא לחם כרמל וקלי. אי נמי — נכתוב קלי ולחם וכרמל. אמאי כתב לקלי באמצע בין לחם לכרמל? אלא, הכי קאמר: לחם הרי הוא בקלי, דמחייב בפני עצמו, וכרמל בפני עצמו נמי מחייב, בקלי בפני עצמו.

אמר רבי ינאי: לעולם אל תחי גזירה שוה קלה בעיניך — שהרי חיוב כרת של האוכל פיגול [בשר של קרבן שחישב בשעת עבודתו לזרוק את הדם חוץ לזמנו, או להקטיר מהאימורים או לאכול מן הבשר חוץ לזמנו] הוא אחד מגופי תורה, ולא לימדו הכתוב בפירושו אלא מגזירה שוה — דיליף "עון עון" מנותר.

דאמר רבי יוחנן: תני זבדא בר לוי:

נאמר לחלן בפרשת קדושים (ויקרא יט ח) לגבי נותר "ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חילל, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

ונאמר כאן לגבי פיגול בפרשת צו (ויקרא ז יח) "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא",

57. הגר"י מסלנט [ב"תבונה] נסתפק, האם יש איסור לאכול תבואה חדשה שאינה לא לחם ולא קלי ולא כרמל. כי לכאורה היה אפשר ללמוד מצד השווה שבכולם, שהם מין דגן ונאסרו משום חדש. אולם עדיין יש לפרוך, מה לכולם שכן נתרבו אצל מנחות, שאמנם דין כרמל במנחת העומר אינו מעכב, וכמו שמבואר במנחות [עא], ומשום כך אי אפשר ללמוד כרמל מלחם וקלי כמפורש בגמרא כאן, אבל מאחר שלמצוה

כאן "האוכל לחם וקלי וכרמל", ולא נקטה בכזית אחד שהוא לוקה שלש, וכנ"ל, שבאמת באופן זה ילקה רק משום שם לחם. וביאר, שהשם לחם מפקיע ממנו כל שמותיו הקודמים. כי אמנם אם לא היה נזכר בתורה לחם, היינו אוסרים אותו משום האיסור שחל בו בהיותו כרמל [על כל פנים לפי ביאור האור שמח הנ"ל], אבל לאחר שנאמר בתורה איסור על שם לחם, שם זה מפקיע ממנו שם כרמל.

מה להלן, בנותר, חיוב אכילתו הוא כרת, אף כאן, בפיגול, העונש על אכילתו הוא כרת.

[ואף על פי שמוזכר פיגול בפרשת קדושים, בגמרא בזבחים (דף כח:) הוכיחו שלא מדובר בפיגול ממש — דהיינו מחשבת חוץ לזמנו — אלא במחשבת חוץ למקומו שלא חייבים עליו כרת, אלא לאו בעלמא. והכרת שכתוב שם נאמר על האוכל נותר. עי' רש"י.]

אמר רבי סימאי: לעולם אל תהי גזירה שוה" קלה בעיניך — שהרי חיוב כרת של האוכל נותר הוא אחד מגופי תורה, ולא לימדו הכתוב אלא מגזירה שוה. שהרי בפשט הכתוב האמור בפרשת קדושים "ואוכליו עונו ישא...ונכרתה" לא מדובר בנותר אלא בקרבן שחישב לאוכלו חוץ למקומו. ורק בלימוד של גזירה שוה מוקמינן ליה בנותר.

מאי היא הגזירה שוה?

יליף "קודש קודש". כתיב הכא בפרשת קדושים (ויקרא יט ח): "ואוכליו עונו ישא כי את קודש ה' חילל". וכתיב (שמות כט לד): "ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא". מה להלן מדובר בנותר כך כאן מדובר בנותר.

אמר אבוי: לעולם אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך — שהרי איסור בתו מאנוסתו ועונשה הוא אחד מגופי תורה, ולא לימדה הכתוב שאסורה ושחייב עליה שריפה אלא

מגזירה שוה.

שהרי אין פסוק מפורש על בתו מאנוסתו. כי בפסוק (ויקרא יח יז) "ערות אשה ובתה לא תגלה" מדובר על בת אשתו הנשואה לו [שהמלה "אשה" משמע שיש לו בה אישות], ובפסוק (שם י) "ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה" — שמדובר בו בבת בנו ובת בתו מאנוסתו — לא כתוב בתו. ואי אפשר ללמוד מקל וחומר שאם בת בנו ובת בתו מאנוסתו אסורה קל וחומר בתו מאנוסתו, לפי שאין מזהירין מן הדין. [לעיל (בדף ג.) למדנו שאין עונשין מן הדין והוא הדין שאין לומדים אזהרת לאו מדין קל וחומר]. ולכן הוצרכנו ללימוד מגזירה שוה.

ומהי הגזירה שוה?

דאמר רבא: אמר לי רבי יצחק בר אבדימי: אתיא "הנה הנה" ללמד על עצם איסורא של בתו מאנוסתו.

[דכתיב בבתו מאשתו — "ערות אשה ובתה לא תגלה. את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה — שארה הנה זמה היא", ופסוק זה כולל בין את בתה של אשתו שהיא גם בתו, [וכן את בת בתו ובת בנו], ובין בתה של אשתו מאיש אחר.

ובכתוב האוסר את בת בנו ובת בתו מאנוסתו נאמר "ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן — כי ערותך הנה", ולומדים בגזרה שוה מבתו מאשתו :

"הנה הנה" — כשם שבלאו של בתו מאשתו, דכתיב בה "שארה הנה", עשה בה

שמלשון הרמב"ם [מאכ"א י ב] משמע לאסור בזה, ועיי"ש.

לכתחילה נאמר שיהיה כרמל, כמפורש בפסוק ובמנחות שם, אם כן, יש לפרוך כן, וכתב

הכתוב את בתו כבת בתו, אף בלאו של בת בנו ובת בתו מאנוסתו שכתוב בו נמי "ערוֹתֶךָ הִנֵּה", עשה בה הכתוב את בתו כבת בתו].

וכמו כן **אתיא** "זמה זמה" לעונש שריפה על בתו מאנוסתו.

[שבחמתו כתיב (ויקרא כ יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה, זמה היא, באש ישרפו אותו ואתה". ובלאו של בתו מאשתו כתוב "שארה הגה זמה היא", ולומדים בגזירה שוה "זמה זמה" — כשם שהבא על חמותו עונשו בשריפה, כך גם הבא על בתו מאשתו בשריפה.

ושוב לומדים בגזירה שוה "הנה הנה" מבתו מאשתו לבתו מאנוסתו — כשם שבתו מאשתו בשריפה כך בתו מאנוסתו בשריפה. רש"י ביבמות דף ג. ועיין תוס' ישנים שם].

אמר רב אשי: אל תהי גזירה שוה קלה

בעיניך — שיהי נסקלים, הן הן גופי תורה, ולא לימדה הכתוב ברובם שדינם בסקילה אלא מגזירה שוה. כי ברובם לא כתוב סקילה בפירוש אלא "דמיהם במ" — כגון הבא על אמו וכלתו (ויקרא כ יב).

דתניא: נאמר כאן [בשאר הנסקלים] "דמיהם במ", ונאמר באוב וידעוני (שם כז) "דמיהם במ". מזה להלן בסקילה [דכתיב: ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם במ], אף כאן — בשאר מקומות שכתוב "דמיהם במ" הרי הם בסקילה.

שנינו במשנה: **המפטם את השמן:**

תנו רבנן: המפטם את השמן כדי ללמוד בו סדר עשיית שמן המשחה או על מנת למוסרו לציבור להשתמש לצורך בית המקדש או למשוח בו מלך, פטור⁽⁵⁸⁾.

ואם פטמו על מנת לסוך בו הדיוט חייב על

למלך [כה"מ ב ו] בענין המפטם קטרת כדי למסרה לציבור, דאף על פי שקטרת זו אינה כשירה לציבור, הואיל ולא נעשית בקדש, וכמבואר לקמן [ו], מכל מקום מאחר שבמחשבתו היה ליתנה לציבור, הרי הוא פטור, ודימה דבר זה למפטם שמן המשחה לצורך הציבור, שגם כן אינה ראויה לכלום, הואיל ולא נאמר הציווי אלא לימי משה רבינו, ומכל מקום פטור.

והתוס' בניזיר [מז] כתבו ליישב קושית השיטמ"ק, שדין זה נאמר באמת לימי משה, שהוצרכו לעשות שמן המשחה, או שמוסרו לציבור כדי ללמדם כיצד לעשותו.

והרמב"ם חילק בין שמן המשחה לקטרת. שלענין שמן השמחה, כתב, שאם עשאו למסרו

58. הקשה השיטמ"ק [יד], הרי מבואר לקמן בגמרא, ששמן המשחה נשאר כמות שהוא לעולם, ולא נחסר ממנו כלום, ואם כן, איך יתכן שיעשה כדי למסרו לציבור, ותירץ בשם תוס', דאף על פי שאין שום צורך בעשייתו, מכל מקום אם עשה לצרכם פטור. ובהגהות לשיטה מקובצת [שנדפס מחדש] נסתפק בכונתו, האם רוצה לתרץ מאחר וסוף סוף הציבור יכול למשוח בשמן זה, הואיל ויש עליו שם דשמן המשחה, משום כך פטור, או שבאמת אין על זה כלל דין שמן המשחה, אלא מאחר ולא עשאו לצורך עצמו, אלא לצורך הציבור, אף על פי שאין שום צד של תועלת לציבור משמן זה, פטור.

ויש לפשוט ספק זה, ממה שכתב המשנה

כך כרת.

אמר מר: ללמוד בו או על מנת למוסרו
לציבור פטור.

והוינן בה: מנלן שאם עשאו על מנת ללמוד
בו או על מנת למוסרו לציבור פטור?
ומבארין: אתיא בגזירה שוה: דילפינן על

והסך ממנו, משמן המשחה שעשה אדם
אחר — פטור⁽⁵⁹⁾. לפי שאין חייבין אלא על
סיבת שמן המשחה שעשה משה בלבד,
כדכתיב ואשר יתן ממנו על זר.

עצמו ולתשמיש אחר, אינו חייב, ומה שאמרו
בברייתא "ללמוד בו פטור", הוא לאו דוקא,
אלא לכל צורך אחר מלבד סיכה פטור, ועיי"ש.
ודבר זה הוא חידוש גדול, ופשוטן של דברים
הוא, שרק כשעושה כדי להתלמד פטור, הואיל
ואינו נחשב עשיה לצורכו, שהרי לא היה בדעתו
להשתמש כלל בשמן שעשה, והיה לו צורך רק
בעצם העשיה, אבל לא בשמן שנעשה, ולכן
נלמד דין זה מ"לכם", שאינו נחשב לצורככם, או
משום שהצורך להתלמד הוא המתיר, שהוא כמו
לצורך גבוה, מאחר שעושה כדי ללמוד פרשת
עשית שמן המשחה.

ובעיקר קושית השיטמ"ק הנ"ל יש לדון,
שהנה יש הסוברים שמצות עשיית שמן המשחה
נוהגת היא אף לדורות, ולאחר שנגנזו השמן בימי
יאשיהו, היתה באמת מצות עשה מן התורה
לעשות שמן אחר [ומה שלא עשו כן, יבואר
בהערה 67]. ולפי זה, אם עושה שמן המשחה
כדי למוסרו לציבור, ודאי יהיה פטור, שהרי יש
עליו שם שמן המשחה, וכל קושית השיטמ"ק
קיימת רק להסוברים שמצות עשיית השמן לא
נאמרה אלא בימי משה בלבד. ובאמת מפורש
הוא בדברי התוס' בנוזר שם, שכל קושיתם היא
רק לשיטה זו.

59. רש"י מפרש, שסך ממנו אחר, ולא
המפטמו. ולכאורה פירש כן, משום שהוקשה לו,
שאם המפטמו סך ממנו, הלא הוא חייב כבר
מצד הפיטום, ואי אפשר לחייבו שתיים. והקשה
הערוך לנר, הרי למדנו לעיל, שהמפטם והסך

לאחרים, פטור [כה"מ א ד], שמשמעוהו היא,
אפילו כשאינו לצורך הציבור, ואילו בקטרת
כתב, שאם עשאו למסרו לציבור פטור [שם ב י].
ומבאר הגרי"ז, שהרמב"ם הוקשה לו קושית
השיטמ"ק, ומתוך קושיא זו חידש הרמב"ם,
שבשמן המשחה נאמר פטור כשמוסרו לאחרים,
ואפילו אינם ציבור [שהרי לא יתכן למסרו
לציבור]. מה שאין כן בקטרת, שאין לנו מקור
לחדש כן, ולכן אנו פוטרים רק כשמוסר לציבור.
ועוד הוסיף הגרי"ז לבאר, שבשמן המשחה,
כל עיקר האיסור לא נאמר אלא כשעושהו לצורך
עצמו, אבל כשעושה לצורך אחר, פטור. מה
שאינן כן בקטרת, האיסור בעיקרו הוא בכל ענין,
ורק שאם עושהו כדי למסרו לציבור, זהו
הפוטור. ונפקא מינה, באופן שעושה כדי למסרו
לאחרים או לציבור וגם כדי להריח בו. בשמן
המשחה יהיה חייב, מאחר שהמסירה לאחרים
אין בה בעצם שום סיבה לגרום פטור, ורק
שמעיקרו לא נאסר אלא כשעושה לצורך עצמו,
ולכן מאחר שעשהו גם לצורך עצמו, יהיה חייב.
אבל בקטרת, יהיה פטור, שהרי נאמר בה פטור
כשעושהו לציבור [אף על פי שהאיסור בעיקרו
נאמר בכל ענין]. ולכן, אפילו אם עושהו גם
לצורך עצמו, יתכן פטור זה. אולם המנחת
חינוך [קט] נוקט ששמן המשחה שווה בזה
לקטרת, שבשניהם כל האיסור הוא רק כשעושה
לצורך עצמו, ולא כשעושה לאחרים.

עוד כתב המנחת חינוך שם, שכל האיסור
הוא רק כשעושה שמן המשחה כדי לסוך בו, וכן
קטרת כדי להריח בה, אבל אם עושה לצורך

לחצאין חייב, אבל שמן שפטמו לחצאין פטור⁽⁶⁰⁾!?

ותרצינן: אמר לך רבא: גבי שמן כתיב "ובמתכונתה לא תעשו כמוהו" הילכך דרשינן שרק כמוהו הוא דאסור, אבל חציו שפיר דמי. אך גבי קטורת, דכתיב "והקטורת אשר תעשה" משמע כי כל שיעור עשייה דקטורת שהיה ניתן לעשותו במקדש אסור לזר לעשותו! ועשיית חצאין גם היא נחשבת עשייה דקטורת שהרי אפשר דמקטיר פרס [חצי מנה] שחרית, ופרס בין הערבים. ו"לחצאין" דנקט רבא לאו דוקא הוא אלא שיעור שראוי להקטרה. רש"י לקמן ו ב.].

תנו רבנן: שמן המשחה: מר דרור המש מאות, קדה המש מאות, קנמן בשם המש מאות, שכתוב בתורה "וקנמן בשם, מחציתו — חמשים ומאתים". הרי שכולו חמש מאות⁽⁶¹⁾.

ומדוע כתבה התורה שיעור חציו ולא שיעור כולו? כדי שישקול פעמיים מאתים וחמשים!

"ובמתכונתו" דכתיב גבי איסור פיטום שמן המשחה (שמות ל לב) "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו" מן "במתכונתה" דקטורת, דכתיב בה (שם לז) "במתכונתה לא תעשו לכם".

וכתיב לגבי קטורת "לא תעשו לכם", ודרשינן — לכם הוא דאסור, אבל למוסרו לציבור — פטור! הילכך גבי שמן המשחה דילפינן ליה בגזירה שוה מקטורת נמי, אם עשאו כדי למוסרו לציבור — פטור.

ומקשינן: ותיהדר קטורת ונילף משמן המשחה בגזירה שוה — מה שמן כי מפטם לחצאין [שלוקח מכל מין מחצית מהכמות המפורשת בתורה. כגון שלוקח ששה לוגין שמן — ובתורה כתוב הין, שהוא שנים עשר לוגין] פטור, אף קטורת נמי כי מפטם לחצאין [שהיו מפטמים בכל שנה קטורת לבית המקדש במשקל שלוש מאות וששים ושמונה מנה, והוא פיטום מאה ושמונים וארבע מנה] יהיה פטור!

אלמה [מדוע] אמר רבא: קטורת שפטמה

שיעור, הואיל והשיעור דארבע אמות הוא חלק ממהות האיסור, ואם כן, הרי זה חצי מלאכה ולא חצי שיעור. ופשוט הוא, שהוא הדין כשפטם שמן המשחה לחצאין, שאין בזה גם כן איסור דחצי שיעור מן הטעם הזה.

61. בירושלמי [שקלים ו א] מבואר שמקנמן בשם היה מאתיים וחמשים, ומשום שהירושלמי מפרש ש"קנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים" האמור בפסוק, הכונה היא, שיהיה בו מחצית ממר דרור הנזכר לפניו בפסוק, שהיה משקלו חמש מאות, והבבלי מפרש שמחציתו של קנמן בשם היה מאתיים וחמשים.

חייב שתיים, ואפילו אם נסבור שחייב רק אחד, עדיין יש נפקא מינה מחיוב הסיכה, באופן שפיטם בשוגג וסך במזיד, שיהיה חייב חטאת על הסיכה, וכן נפקא מינה לענין חיוב מלקות, שכאשר עשה שניהם במזיד, יהיה חייב שני מלקיות, והניח בקושיא.

60. כתב המנחת חינוך [קי], שהעושה שמן המשחה שלא במתכונתה, אין בזה איסור תורה כלל, ואפילו איסור דחצי שיעור אין בזה, שכאשר אינו עושה במתכונתה, אין כאן התחלה של איסור כלל, והרי זה כמו מעביר שתי אמות ברשות הרבים, שלא יתכן בזה איסור דחצי

והטעם לכך — משום שכאשר שקלו את הבשמים בכף המאזניים לא היו שוקלים במדוייק עד ששתי כפות המאזניים היו שוות, אלא היו מוסיפים בשמים עד שהכריעו הבשמים את כף המאזניים שהיו נתונים בה, כמבואר לקמן. וכמות זו הנוספת כדי להכריע את הכף נקראת "הכרע". וכששקלו פעמיים חצי מהכמות — נמצא שהוסיפו שתי הכרעות.

וקנה בשם המשום ומאתים. נמצאו כולם אלה ושבע מאות וחמשים.

ותמהינן: וכי התנא מניינא קא משמע לן? הרי אנחנו יכולים בעצמנו לחשב את סך הכל!

ותרצינן: תנא הא קא קשיא ליה [כלומר, להכי הוצרך התנא לומר את הסכום הכללי]: שאם היינו מחשבים את המנין בעצמנו, אימא משקלו של קנה בשם הרי הוא כמשקלו של קנמן בשם [דכתיב "וקנמן בשם, מחציתו — חמשים ומאתים. וקנה בשם — חמשים ומאתים"] — מה קנמן בשם נאמר בתורה שיעור מחציתו שהיא בחמשים ומאתים, ונמצא ששיעור כולו הוא חמש מאות, אף קנה בשם השיעור האמור בו הוא מחציתו, שהיא חמשים ומאתים, ואילו שיעור כולו הוא חמש מאות, [והיינו, דהוה אמינא ד"מחציתו" האמור בקנמן בשם מתייחס גם לקנה בשם], ונמצא דכל אחד מארבעת המינים האמורים בשמן המשחה היה במשקל של חמש מאות, דהוה להו בסך הכל תריין אלפים. ולכן הוצרך התנא להדגיש שהשיעור האמור בקנה בשם אינו מחציתו, אלא ששיעור המשקל של כולו הוא מאתיים וחמשים, לפי ש"מחציתו" לא

קאי עליו.

והוינן בה: ואימא הכי נמי ד"מחציתו קאי אתרוייהו, וגם בקנה בשם השיעור האמור בו הוא רק מחציתו דומיא דקנמן בשם?

ומשנינן: אם כן, נכתוב קרא: "קנמן בשם וקנה בשם מחצה, ומחצה — חמשים ומאתים", ומדלא כתב כן, משמע ש"מחציתו" נאמרה רק על קנמן בשם.

אמר ליה רב פפא לאביי: האם כשהוא שוקל את הבשמים שמהם עושים את שמן המשחה — בהכרע [שמוסיף מעט על כף המאזניים עד שהבשמים יכריעו את הכף] הוא שוקל, או עין בעין [משקל בשמים השהה למשקולת, עד שיהיו שתי כפות המאזניים שוות] הוא שוקל?

אמר ליה אביי: רחמנא כתב בפיטום הקטורת "בד בבד", דמשמע במדוייק, וילפינן מיניה לשמן המשחה [וכדלעיל. חשק שלמה], ואילו את אמרת דיש להסתפק שמא בהכרע הוא שוקל?!

אמר ליה רב פפא: והאמר רב יהודה: הקב"ה יודע הכרעות! והיינו שלא היו שוקלים את ההכרעות בפני עצמן כדי לדעת את משקל ההכרעות, אלא היו משאירים אותן יחד עם שאר כמות הבשמים והקב"ה יודע מה הוא משקלם. אלמא, מוכח דאית בהו הכרע!

אלא, אמר רב יהודה: לעולם בהכרע הוא שוקל. וראיה לכך, מהא דקנמן בשם, דאמאי מייתי מחציתו דחמש מאות, שהוא חמשים ומאתים בחד זימנא, וחוזר ומביא עוד חמשים ומאתים בחד זימנא? והרי כיון

דכולהון ביחד חמש מאות הויין — נייתי
חמש מאות בבת אחת!?

שקילה במדוייק?
אמר רבינא: הכי קאמר רחמנא: שלא יניח
משקל של אחד מהבשמים במשקל וישקול
בשמים אחרים כנגד משקלו. כלומר —
שלא ישקול אחד מהבשמים כנגד המשקולת
ואת השאר ישקול האחד כנגד השני, אלא
ישקול את כולם כנגד המשקולת⁽⁶³⁾.

אלא, שמע מינה מהא דקמייתי לה לקנמן
בשם בתרי זימני, כי הכרע אית ביה. ולכן
מביא ושוקל פעמיים כדי שיוסיף על משקל
הבשמים שתי הכרעות⁽⁶²⁾, והקב"ה יודע
בהכרעות!

תנו רבנן: שמן המשחה שנעשה משה
במדבר, שנעשה מכמה שרשי בשמים ושמן

וכי תימא, אם כן מאי "בד בבד" דקאמר
רחמנא, דמשמעותו לכאורה לשון של

יניחו במשקל וישקול כנגדו קדה, ולא פירש
הטעם, ובפשוטו יש לפרש, שהוא משום בזיון
השמן, וכמו שאמרו בשבת [כב] לענין מעות
מעשר שני, שאין שוקלין כנגדו מן הטעם הזה.
ובחידושי הגרי"ז הביא בשם הגרי"ד טעם
אחר, מאחר שנתן הכרע למר דרור בשעת
המשקל הראשון, אם כן, כשישקול כנגדו את
הקדה, נמצא שנתן בקדה יותר מהמשקל האמור
בה, שהרי יש במר דרור מעט יותר מחמש מאות
שקלים, ואי אפשר לומר שיהיה מתקיים במעט
זה מצות הכרע בקדה, הואיל והכרע אינו שייך
אלא בשעת המשקל, שהוא נותן מעט יותר,
ומכריע בזה את כף המאזניים, אבל כאן הלא
נמצא ששני המשקלות יהיו שוין, וזהו גדר דין
זה דלא יניח משקל במשקל הנלמד מפסוק "בד
בבד".

והשיטמ"ק [כ] מביא בשם הרא"ש לפרש,
שלא יניח בכף המאזניים שני משקלות כנגד
הסמנים שבא לשוקלן, ובדעת זקנים מבעלי
התוס' [פ' תשא] כתבו, שלא ידעו טעם לאסור
דבר זה. ועל כל פנים מדברי הרא"ש מבואר,
שהמשקל בשמן המשחה ובקטרת, לא היה רק
כדי לידע משקל הסמנים, אלא היה דין לשקלם,
ומשום כך נאמרו גם כן דינים באופן ובצורת
מעשה המשקל.

62. הערוך לנר דן לומר, שדין הכרע אינו אלא
למצוה, ואינו מעכב. והאחרונים תמהו על
הרמב"ם שלא הזכיר [בהלכות כלי המקדש] כלל
מדין זה שהיה צריך לעשות הכרע בשמן
המשחה, ושבקנמן בשם צריך שתי הכרעות.
וכתב הערוך לנר ליישב לפי הנ"ל, שבאמת
מאחר ועשיית שמן המשחה נאמר רק לימי משה
רבינו. אם כן, לא הוצרך כלל לכתוב בהלכותיו
סדר עשייתו. אולם מאחר ונאמר איסור לפטם
את השמן, משום כך כתב הרמב"ם כל דיני
עשיתו, כדי לידע מה נאסר לדורות. ומעתה,
מאחר שדין הכרע אינו מעכב, ואינו אלא
למצוה, אם כן, אם יפטם שמן בלא הכרע יהיה
גם כן חייב, שהרי גם בלא הכרע, שם שמן
המשחה עליו, ועל כן לא הזכירו הרמב"ם,
הואיל ואינו נוגע לענין דינא לדורות.

והערוך לנר כתב טעם נוסף לדבר, מאחר
ומצות הכרע לא נאמרה בתורה בפירוש, אלא
נאמרה למשה בסני, משום כך אנו מפרשים
שב"במתכונתה" האמור בתורה לענין איסור
הפיטום, אינו כולל את ההכרע, אלא את הסמנים
המפורשים בתורה. ולפי טעם זה נראה פשוט,
שאם יפטם בהכרע, יהיה באמת פטור.

63. רש"י מפרש, שאחר ששקל מר דרור, לא

עליהן שמן⁽⁶⁵⁾, וקלט השמן את הריח של הבשמים, וקיפחו [קינח את השמן מעל הבשמים ושמו בצלוחית].

אמר לו רבי יהודה לרבי יוסי:

מדוע אתה תמה האיך הספיק מעט שמן ה-ב מבלי שיבלע בבשמים, וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה? והלא נסים הרבה נעשו בו מתחילתו ועד סופו!

תחילתו, כשעשאוהו בפעם הראשונה, לא היה אלא שנים עשר לוג, וכמו שמבארת הברייתא בהמשך.

ובו נמשח המשכן וכליו, ואחרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים. שנאמר באהרון ובניו (ויקרא ח לג) "שבעת ימים ימלא את ידכם", וה"מילוי" היינו "ריבוי" בלבישת שמונת בגדי כהונה שלבש אהרן, ובארבעת בגדי כהונה של בניו, שהם בגדים מרובים. וכתוב

זית, כמבואר בפרשת כי תשא, כיצד היה אופן עשייתו⁽⁶⁴⁾?

היה שולקו לשמן עם העיקרין של הבשמים. שהיה מבשל את הבשמים עצמם בשמן והיה ריח הבשמים נקלט בשמן דברי רבי יהודה.

אמר ליה רבי יוסי: לא יתכן ששולקו את הבשמים בשמן הזית האמור באותה פרשה. כי והלא כמות השמן היתה כל כך קטנה ביחס לכמות הבשמים שאפילו לסוך העיקרין [לשרות את הבשמים בשמן בלבד] אינו ספק, שהרי השמן יבלע בהם, שהיה בשמן י"ב לוגין בלבד, וכל שכן שאין מספיק שמן כדי לבשל בו את הבשמים, כי בבישול מתאדה חלק מהשמן, כדלקמן [כן פירש רש"י בהוריות]?

אלא כיצד עושה הביאור העיקרין ושלקום במים, כדי שיספגו את המים ולא יבלע בהם השמן, ואחר כך הוציאם מן המים, והציף

מלשון רש"י, שכך היתה גירסתו], והוסיף הרמב"ם, שלאחר השריה במים היה מבשל את העקרין עם השמן. וביאר שם הר"י קורקוס, שאף על פי שבברייתא לא נזכר שהיה מבשלו עם השמן, מכל מקום מאחר שדרך הרוקחים לעשות כן כדי להשביח השמן, והרי נאמר בתורה "מעשה רוקח", משום כך הבין הרמב"ם שכן היו עושין בשמן המשחה.

יש מבארים, מאחר ורבי יהודה אמר שהיה שולק העקרין בשמן, ורבי יוסי לא נחלק עליו, אלא מכח טענתו שאם כן היה כלה השמן, ולכן מאחר שהיה שורה העקרין במים, וכבר עשינו עצה שלא יהיה נבלע השמן בעקרים, שוב חזר הדין שהיה שולקם עם השמן כדברי רבי יהודה, וזהו מקור דברי הרמב"ם.

64. בחידושי רבי אלעזר משה נותן טעם ללשון זה, שהרי כל דברי רבי יהודה באופן עשית שמן המשחה, אינם שייכים אלא לענין השמן הנעשה בימי משה, שבו נעשו נסים בעשיתו, וכמבואר לקמן, אבל לענין איסור הפיטום, ודאי הוא שאם יעשה באופן זה, לא יהיה חייב, שהרי בדרך הטבע אי אפשר שלא יהיה נחסר בעת בישול הסמנים כלום, שאם יהיה נחסר משהו, נמצא שלא עשאה במתכונתה, וכל החיוב לרבי יהודה, נאמר רק אם יעשה באופן שנעשה שמן המשחה לדעת רבי יוסי, שאז אין נחסר כלום מהשמן, ולכן נקט בדקדוק לשון זה ש"עשה משה במדבר".

65. הרמב"ם [כה"מ א ב] פסק כרבי יוסי, וכתב, שהיה שורה אותם במים [וכמו שנראה